

Kirkko ja armonvälineet
– välineitä kirkkokäsityksen pohtimiseen
Timo Eskola / STI 9.3.2005

1. Kirkkokäsityksen lähtökohdat

Keskeinen lähtökohta kirkkokäsityksen jäsentämiseen on Augustanan seitsemäs artikla.

”Edelleen seurakuntamme opettavat, että yksi, pyhä kirkko on pysyvä ikuisesti. Kirkko on pyhien yhteisö (*congregatio sanctorum*), jossa evankeliumi puhtaasti julistetaan ja sakramentit oikein toimitetaan (*recte administrantur sacramenta*). Kirkon todelliseen ykseyteen riittää yksimielisyys evankeliumin opista ja sakramenttien toimittamisesta. Sen sijaan ei ole välttämätöntä, että perityt inhimilliset traditiot, jumalanpalvelusmenot tahi seremoniat, jotka ovat ihmisten säätämiä, ovat kaikkialla samanlaiset. Paavali näet sanoo: ”Yksi usko, yksi kaste, yksi Jumala, joka on kaikkien Isä” jne.” (VII, Kirkko)

Pohdintaa vie eteenpäin em. kohtaa vastaava Puolustuksen artikla 7 (ja 8).

”Me näet myönnämme, että teeskentelijät ja jumalattomat tämän elämän aikana elävät seurakuntaan sekoittuneina ja ovat sen jäseniä sikäli, että heillä on ulkonainen yhteys kirkon merkkeihin: sanaan, tunnustukseen ja sakramentteihin, paitsi jos heidät on seurakunnan yhteydestä erotettu. Eivät sakramentit liioin menetä tehoaan sen johdosta, että niitä hoitavat jumalattomat. Päinvastoin, me emme menettele väärin, jos käytämme hyväksemme sakramentteja, joita jumalattomat hoitavat. Paavalikin ennustaa niin käyvän, että Antikristus istuu Jumalan temppelissä, toisin sanoen pitää valtaa kirkossa ja hoitaa sen virkoja. Kirkkopa näet ei ole sellainen yhteisö, joka vain rakentuu ulkonaisten tekijöiden ja menojen varaan, kuten muut yhteisöt, vaan se on ensisijaisesti uskon ja Pyhän Hengen yhteys sydämissä. Sillä on kuitenkin ulkonaiset merkkinsä, joista se voidaan tuntea: puhdas evankeliumin oppi ja Kristuksen evankeliumin mukainen sakramenttien hoitaminen.” (VII, 3-5)

Jo Apologian alussa nostetaan siten esille tärkeä jaotus ulkonaisten tekijöiden ja Pyhän Hengen yhteyden välillä. Eron johdosta Apologiassa joudutaan tietysti määrittelemään historiassa toteutuvaa kirkkoa tarkemmin.

”Kirkossa itsessään on ääretön määrä jumalattomia ihmisiä, jotka sortavat sitä. Näissä oloissa emme saa menettää toivoamme, vaan meidän on tiedettävä, että kirkko tulee kaikesta huolimatta säilymään. Samoin meidän on tiedettävä, että kirkko tulee jumalattomien suuresta lukumäärästä huolimatta yhtä kaikki pysymään voimassa ja että Kristus täyttää kirkolle antamansa lupaukset: antaa synnit anteeksi, kuulee rukoukset ja lahjoittaa Pyhän Hengen. Kaikki nämä lohdulliset asiat esittää mainittu uskontunnustuksen kohta [s.o ”pyhien yhteys”]. Edelleen siinä sanotaan kirkkoa katoliseksi, jottemme käsittäisi sitä tiettyjen kansakuntien ulkonaiseksi laitokseksi, vaan pikemminkin siten, että se sulkee piiriinsä kaikkalle maailmaan hajaantuneet ihmiset, jotka ovat yhtä mieltä evankeliumista, joilla on sama Kristus, sama Pyhä henki ja samat sakramentit, huolimatta siitä, ovatko heidän inhimilliset perinnäissääntönsä samanlaiset vai erilaiset. Erääseen dekreettiin liittyvässä selityksessä sanotaan, että kirkko, sanan laajemmassa mielessä, käsittää sekä hyvät että pahat, edelleen että pahat kuuluvat kirkkoon vain nimellisesti (*nomine*), eivät todellisesti (*non re*), kun sen sijaan hyvät kuuluvat siihen sekä todellisesti että nimellisesti (*vero re et nomine*).” (VII, 9-11)

Apologiassa seurataan Augustinuksen opetusta, jonka mukaan seurakunta on *corpus permixtum*, pyhistä ja syntisistä koostuva yhteisö. Augustinus vastusti donatolaisia, joiden mukaan arvottomien viranhaltijoi-

den toimitukset eivät ole päteviä. Apologia jatkaa samalla linjalla ja toteaa, että kyseistä johtopäätöstä ei tule tehdä. Ero on hengellinen.

”Jos kirkko, joka todella on Kristuksen valtakunta, on jotakin aivan muuta kuin Perkeleen valtakunta, tästä seuraa välttämättä, että jumalattomat eivät ole kirkko, koska he ovat Perkeleen valtakunnassa. Tosin he kyllä tässä elämässä, kun Kristuksen valtakunta ei vielä ole tullut ilmi, ovat kirkkoon sekoittuneina ja hoitavat kirkon virkoja.” (VII, 17)

Apologian mukaan emme saa loukkaantua ”virkaa hoitavien kelvottomuuteen”.

”Siksi me Raamatun mukaisesti käsitämme asian niin, että kirkko sanan varsinaisessa merkityksessään on niiden pyhien yhteisö, jotka todella uskovat Kristuksen evankeliumin ja joilla on Pyhä Henki. Yhtä kaikki me kuitenkin tunnustamme, että heihin on tässä elämässä sekoittuneina monia teeskentelijöitä ja jumalattomia, joita heihin yhdistävät ulkonaiset merkit. He ovat kirkon jäseniä ulkonaisen merkkien puolesta, ja sen nojalla he hoitavat kirkon virkoja. Myöskään eivät sakramentit menettä vaikutustaan sen tähden, että arvottomat niitä hoitavat, koska he kirkon kutsun perusteella edustavat Kristuksen persoonaa. Omaa persoonaansa he eivät edusta, niin kuin Kristus todistaa: ”Joka kuulee teitä, se kuulee minua.” Kun he saarnaavat Kristuksen sanaa ja toimittavat sakramenteja, he tekevät sen Kristuksen puolesta ja hänen sijassaan. Näin opettaa meitä tuo mainittu Kristuksen sana, jotta emme loukkaantuisi virkaa hoitavien kelvottomuuteen.” (VII, 28)

Väärän opetuksen kohdalla menee kuitenkin raja. Silloin syntyy uusi kahtiajako.

”Kahdeksannen uskonkohdan on vastapuolemme hyväksynyt sellaisenaan. Siinä me tunnustamme, että teeskentelijöitä ja jumalattomia on kirkkoon sekoittuneina ja että sakramenteilla on tehonsa, vaikka jumalattomat papit niitä hoitaisivat, koska nämä toimivat Kristuksen sijassa eivätkä edusta itseään, tämän sanan mukaisesti: ”Joka kuulee teitä, se kuulee minua.” Väärät opettajat sen sijaan on hylättävä, koska he eivät enää toimi Kristuksen sijaisina, vaan ovat antikristuksia. Kristuskin sanoo: ”Kavahtakaa vääriä profeettoja.” Ja Paavali sanoo: ”Jos joku julistaa toista evankeliumia, hän olkoon kirottu.” (VII ja VIII, 47–48)

Augustanan tarkastelusta nousee ainakin kolme merkittävää teemaa. Ensimmäkin siinä herätetään kysymys todellisen kirkon (Kristuksen ruumiin) olemuksesta. Kaikki kastetut ulkonaisen kirkon jäsenet eivät ole todellisen kirkon jäseniä. Heti kun tällainen jako tehdään, syntyy ns. laitospirkon problematiikka. Ihmiset ovat jäseniä ulkonaisessa organisaatiossa ja papit saavat vihkimyksensä ja virkamääräyksensä siltä. Todellinen kirkko (*in re*) on jotain muuta – muuten eroa ei tarvitsisi tehdä.

Toinen kysymys koskee ”jumalattomien pappien” ongelmaa. Koska seurakunta oli *corpus permixtum*, kirkon tuntomerkkien toteutumisen ei ajateltu olevan sidoksissa papin suhteeseen todelliseen kirkkoon. Sakramentin pätevyys tai viran pätevyys ei ollut sidoksissa papin sielun tilaan.

Kolmanneksi Apologia herättää kysymyksen yhteistyöstä. Sen osalta teksti on jännitteinen. Toisaalta siinä pidetään mahdollisena yhteistyötä jumalattomien pappien kanssa. Sakramenttien hoidossa ei nähdä ongelmia. Toisaalta artikkelin loppupuolella hylätään kuitenkin ”väärät opettajat”. Mitkä asiat tekevät opettajan vääräksi? Millä jyrkkyydellä missäkin tapauksessa pesäero tulisi tehdä?

2. Kirkon tuntomerkeistä

Augustanassa kirkon tuntomerkkejä ovat Sana ja sakramentit. Näin voitaisiin puhua esim. kolmesta tuntomerkestä, mutta tämäkin määritelmä on avoin tulkinnoille ja se voidaan kokea rajoittavana. Tosin usein viitataan Lutherin seitsemään tuntomerkkiin (*Konssiileista ja kirkoista*, 1539).

Sanasta ja sakramenteista Luther kirjoittaa: ”Missä näet sellaisen merkin, siellä tiedät varmasti kristillisen kirkon eli pyhän kristillisen kansan olevan...” Merkki on näkyvä ja todellinen. Se antaa varmuuden siitä, että evankeliumi on löydettävissä eikä se ole salattu tai piilossa.

Muita merkkejä ovat avaimet (riippi), virat (”Sillä kirkko ei voi olla ilman sellaisia piispoja, saarnaajia, pappeja. Ja jälleen eivät myöskään he voi olla ilman kirkkoa, vaan niiden tulee olla toinen toisensa luona.”), rukous ja pyhä risti (vaino). Näiden tuntomerkkien välillä on ajateltu olevan tietty suhde. Sana ja sakramentit ovat muista johtamattomia, normin antavia merkkejä. Jälkimmäiset saavat arvonsa niistä (näin Mannermaa, *Kristillisen opin vaiheet*, 116).

Vaikka evankeliumi on näkyvä, itse kirkko on salattu. Luther puhuu näkymättömän seurakunnan tuntomerkeistä. Juuri niiden perusteella voimme tietää, mistä ”kirkko ja taivaan valtakunnan salaisuus ovat löydettävissä”. Pyhä seurakunta on kuitenkin Lutherin mukaan näkymätön. Siksi meidän täytyy ”uskoa yksin Sanan tuntomerkistä, että kirkko on olemassa” (WA VII).

Näkymätön ja näkyvä ovat sisäkkäin, eivät erossa toisistaan. Kirkko on vain uskolle havaittavissa olevaa todellisuutta. Näkymätön kirkko ei sulje pois näkyvää kirkkoa, vaan edellyttää sen. Varsinainen kirkko on ulkonaisessa kirkossa, mutta vain uskolle ilmeinen. Siksi voidaankin ajatella, että kirkon tuntomerkit osoittavat ulkonaisessa kirkossa (uskolle), missä tosi kirkko on.